

A szegregáció, mint társadalmi zsákutca

Az utóbbi napokban ismét fellángolt a vita a médiában a szegregáció-integráció kérdéséről; e lap hasábjain Ludwig Emil *Útszélre vetett népoktatás* (Liberális felelőtlenség, hozzá nem értés és pökhendiség) címmel fejtette ki nézeteit. Írásában a Népszabadság január 3-i cikkére utal (Ónody-Molnár Dóra: „Ezzel az emberanyaggal úgysem lehet”), melyben az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet két szociológusa szólal meg, akik megdöbbenésüknek adnak hangot; az általuk vizsgált, integrációs oktatási programot felvállaló iskolákban elképesztő állapotokat találtak. A pedagógusok nagy része nem is tudja, mi az integráció lényege, szerintük a cigány gyermekek számára az igazi megoldás a szegregáció lenne. Több helyen tapasztalták, hogy továbbra is elkülönítve tanítják a roma diákokat, van olyan iskolaigazgató, aki - bár részt vesznek a programban - elárulja, szerinte „ezzel az emberanyaggal úgysem lehet dolgozni”, s számos esetben tapasztalták, az iskolák csupán az integrációs többletpénzek megszerzése végett kapcsolódtak a programhoz.

A Magyar Nemzet cikkírója úgy prezentálja az említett írást, mint ami bizonyíték arra, az integráció nem járható út, holott „ez a fajta, magát liberálisnak nevező tanítási-nevelési irányelv immár második évtizede uralja a magyarországi pedagógiát (is)”. L.E. cikkét elolvastva több észrevételt is szeretnék tenni.

Úgy tűnik, a szegregáció fogalma, jelentősége, következményei még a mai magyar társadalom művelt, tanult rétegei számára sem világosak. A szegregáció (latin szóösszetétel; seg = félre, külön grecis = sokaság, többség) a társadalmi távolságtartás intézményesített, fizikai elkülönülésben kifejeződő formája. Az oktatási szegregáció a roma/cigány gyermekek esetében azt jelenti, hogy a többségi diákoktól elkülönítve, cigányiskolákban, cigány osztályokban tanítják őket. Ennek az oktatási formának már a hatvanas évek óta „hagyománya” van hazánkban. Nagyon fontos, hogy a lényegét világosan lássuk!

A szegregáció ugyanis nem csupán külön iskolát, külön osztálytermet, de többnyire alacsony nivójú oktatást, csak a „tantárgyi minimum” átadását, csökkentett tananyagot (50%), hiányosan felszerelt, rossz minőségű tantermeket, alacsonyan képzett, gyakran motiválatlan vagy az évek során a sorozatos kudarcok miatt kiégett pedagógusokat, szaktárgyak oktatásának és szaktanároknak a hiányát is jelenti! Ennek következtében a szegregált iskolába járó cigány gyermekek az esetlegesen otthonról hozott hátrányokat (nem minden roma diák él deprivált környezetben) ahelyett, hogy „ledolgoznák” az iskolában, még tovább növelik a többségi gyermekekhez képest. Az alacsony szintű oktatás lehetetlenné teszi a cigányság felemelkedését, előrejutását. Az elkülönített, rossz minőségű oktatás az elsődleges oka annak, hogy a cigányságon belül nemzedékeken keresztül hagyományozódik az alacsony iskolázottság (-> szakképtelenség-> munkanélküliség-> mélyszegénység (lakhatási, egészségügyi, szocializációs problémák) -> s mindez folytatódik a következő generációkban).

Épp ezért az oktatási szegregáció – bármilyen köntösbe is csomagolják („a romáknak is így jobb”) – az esélyegyenlőtlenség „melegágya”; felerősíti a társadalom polarizálódását, egyre magasabb falat emel a többség és a kisebbség közé, megakadályozza, hogy a roma/cigány gyermekek sikeres és eredményes iskolai pályát fussanak be, piacképes szakmához jussanak, nagyobb arányban bekerüljenek a felsőoktatásba.

¹ Megjelent Magyar Nemzet 2008. január 17. LXXI.évf. 16.sz. www.mno.hu/portal/537343-21k

Sajnos, az utóbbi évtizedben nemhogy csökkenne, inkább növekszik a szegregáció mértéke, melynek következményei egyre látványosabbak. 2005/2006-os adatok szerint ma Magyarországon legalább 180 cigány többségű általános iskola, közel 3000 cigány többségű osztály, megközelítőleg 1200 homogén cigány osztály (80-as években 150 volt) működik. 2004-ben 799 homogén cigány gyógypedagógiai osztályról tudtunk

A szegregált oktatás egyértelmű hozadéka, hogy a hazai felnőtt cigány népesség jelentős része analfabéta, félalfabéta, funkcionális analfabéta (ezt a képet csak némileg javítja, hogy a hetvenes évek közepétől lassan, de egyre erőteljesebben kialakult a cigányságon belül egy vékony, tanult, értelmiségi réteg). A mai, 17-18 éves korosztályhoz tartozó cigány fiatalok közel 90%-a elvégzi a nyolc osztályt (legkésőbb 18 éves korra), de mindössze 15%-uk tanul tovább középiskolában (össztársadalom:80%), ahol legalább felük lemorzsolódik, s érettségihez jut 4-5%-uk! A felsőoktatásban tanuló fiatalok aránya is elenyésző, 2%.

A szegregációról a fenti adatok alapján is bebizonyosodott, hogy pedagógiai zsákutca, nincs más út, mint az integrált oktatás. Tetszik, nem tetszik, multikulturális társadalomban élünk (ennek sok értéke is van, ezt már Szt. István királyunk is sejtette), oktatásunknak is multikulturálissá kell válni; a társadalomban élő minden kisebbség számára biztosítani kell a jogot kultúrájának megőrzésére. Az integrált oktatás olyan keretet tud biztosítani, amelyben egyrészt nyilvánvaló, hogy minden gyermeknek az otthonról hozott kultúrája érték, másrészt az alkalmazott oktatási módszerek (mozaik módszer, inkluzív oktatás) minden gyermek előmenetelét biztosítják, s a különböző gyermekek egymást segítő közösséget hozza létre.

Kétségtelen, hogy a cigány gyermekek jelentős része nagy hátránnyal érkezik az iskolába. Ennek okai elsősorban a nem megfelelő szocio-kulturális helyzet, a szülők alacsony iskolázottsága, nyelvi hátrányok, a tanulási motiváltság hiánya. A mindennapi nélkülözés, nyomor (a cigány családok 56%-a mélyszegénységben él) csupán a rövid távú, napi túlélési tervek készítésére tanítja meg őket, a távlati tervezés, előrelátás, gyermekeik iskoláztatásába történő befektetés értelmének felismerése már távol áll tőlük. Ezek azonban nem a cigánysághoz kapcsolódó specifikumok, hanem a „szegénykultúra” velejárói. Az ebből fakadó hiányokat (strukturálatlanság, rendszeresség, tervezés, szabálykövetés hiánya) azonban jól lehetne kompenzálni a minél hosszabb, legalább három éves óvodai neveléssel.

Amennyiben L.E. cikkében a cigány gyermekek érdekében éppen azért protestált volna, hogy milyen ostoba, átgondolatlan - épp a cigányügy megoldása szempontjából - a kisteleplések, falvak óvodáinak, iskoláinak bezárása, összevonása, az utazás ellehetetlenítése, a pedagógusok létszámának csökkentése, a tandíj bevezetése, s számtalan olyan kormányintézkedés, amely háló helyett csak halat ad a cigányság kezébe, nem számolva (vagy éppen számolva?) annak következményeivel, s nem kiáltotta volna ki liberális tévedésnek az integrációt, el is tudnám fogadni, hogy komolyan gondolja: „a nevelés, az oktatás, a lemaradók felzárkóztatása nagyon fontos ügy”.

A korrektséghez hozzátartozna, hogy mi olvasók (akik nem tartozunk a Népszabadság olvasótáborához) értesüljünk arról is, hogy az adott újság következő napi számában, más szakemberek cáfolták az integráció sikertelenségéről szóló kutatást (Tóth Ákos: Vitatják az integrált oktatásról szóló kutatást Népszabadság január 4.sz.). Kiderült, hogy az első írásban megszólaló két szociológus (Németh, Papp) az integrált oktatásban résztvevő intézmények és a helyi társadalom viszonyát, míg 2007-ben egy másik csoport az integrált és a szegregált oktatás közötti minőségi különbségeket vizsgálta (Kézdi). A hatvan intézményben folyó kutatás után a következőket állapították meg: „az integrált oktatásban résztvevő diákok eredményei szinte minden mutatóban jobbak voltak; jobb a diákok szövegértési képessége, pozitívabb az énképük, inkább érzik úgy, hogy maguk irányítják a sorsukat, a nem cigány gyermekek teljesítménye nem romlott, az iskolában kisebbek a roma-nem roma ellentétek, kisebb a társadalmi távolság (előítéletesség)”.

A hátrányos helyzetű és cigány gyermekek oktatásának fontosságát, iskoláztatásukba történő befektetés megtérülését ma már komoly közgazdasági számítások igazolják. James Heckman Nobel-díjas közgazdász szerint:

„Kevés olyan társadalompolitikai kezdeményezést ismerünk, amelyről elmondhatnánk, hogy nemcsak a méltányosságot és a társadalmi igazságosságot segíti elő, de a gazdaság és a társadalom hatékonyságát is előmozdítja. A hátrányos helyzetű gyermekek oktatására irányuló programok ilyen kezdeményezéseknek tekinthetők”.

Hazánkban 2006-ban Kertesi Gábor és Kézdi Gábor készítettek egy igen komoly munkát e témában *A hátrányos helyzetű és roma fiatalok eljuttatása az érettségéhez* címmel.

Utóirat: szeretném felajánlani a cikk szerzőjének, tartson velem és tanítványaimmal a következő terepgyakorlatunkon, amikor valamelyik cigánytelepre megyünk. Ismerkedjen meg néhány „apukával, anyukával, bátyuskával”, akik nem lopni tanítják gyermekeiket.

Budapest, 2008. január 13.